

Hegyeshalminé Varga Judit: *Képzeld el!/Rajzold le!*

„A fantázia fontosabb, mint a tudás.”

(Albert Einstein)

Viszonylag kevés szó esik a történelemtanítás kapcsán a belső képalkotás képességének fontosságáról. A fantáziát inkább a művészeti tárgyakkal – irodalommal, képzőművészettel – szoktuk összefüggésbe hozni, megemlítve milyen fontos szerepe van a kreativitásban.

Pedig történelemórán is szükség lenne rá. A tantárgy jellegéből adódóan nincs mód közvetlen érzékelésre, közvetlen tapasztalatszerzésre is viszonylag ritkán (egy-egy múzeumi órán). Persze a tanítás során sokfajta *külső képet* használunk, aminek fontosságát nem akarom lebecsülni. Hiszen ezekből jó esetben *belső képek* válhatnak, amelyek megalapozhatják a történelmi fogalmakat, az egyes korokról kialakítandó összképet.

A média szerepének megnövekedése következtében kultúránk mára a vizualitás irányába tolódott. Olyan mennyiségben érnek bennünket képi hatások, hogy Vekerdy Tamás pszichológus szerint elfelejtjük a belső képek készítésének képességét.

A meséken felnövő kisgyermek lényegesen jobb teljesítményre képes, mint tévé előtt cseperedő társa. A hallott mese szövegét belső képpé alakítani olyan képesség, amivel mindenki rendelkezik. Aki ebben gyakorlatot szerez, az másfél évvel előzheti meg anyanyelvi szinten mesét nem hallgató kortársát.

I. Vizualizációs gyakorlatok

A fantázia velünk született képesség, de nem mindegy, fejlesztjük-e vagy sem. Az ötödik-hatodikos gyerekeknél feltétlenül érdemes kipróbálni (de ha megkedvelték, a nagyobbak is szívesen fogadják) a vizualizációs gyakorlatokat. Elsősorban ráhangolásra kiválóak. Ezek néhány perces szövegek, ahol a feladat az, hogy belső képeket teremtsenek. Igazából nem kell más hozzá, csak a jól megírt szöveg.

Előkészület

A tanulók számára csak először szokatlan, amit kérünk:

Helyezkedj el a széken kényelmesen, a hátad legyen egyenes. Mindkét talpad legyen a földön, kezedet ejtsd lazán az öledbe, szemedet hunyd le. (A póz meditatív, amit tenni fognak, *vizualizáció*.)

Tapasztalataim

- Szeretik, általában megnyugtatónak találják.
- Minden osztályban akad egy-két tanuló, aki nyughatatlan, nem szereti lecsukni a szemét, esetleg másokat zavarna, ezért mondjuk meg előre, hogy nem baj, ha elsőre nem sikerül mindent elképzelni, de ne zavarjunk másokat.
- Mondjuk meg, hogy nem baj, ha nem olyan éles a kép, mintha filmet néznének, de nem is ez a cél. Elég, ha törekednek rá, hogy lássanak képeket.

A szöveg

Mivel egyfajta „időutazásról” van szó, a szöveg megírásakor a következő szempontokat vegyük figyelembe:

- Teremtsünk kapcsolatot a ma és a megidézett kor között.
- Hagyjunk egy kis időt a múltba való eljutásra és a visszatérésre. A szöveget eleve így fogalmazzuk meg.

- A szöveg legyen érzékletes, több érzékszervre ható, szerepeljenek benne színek, zajok stb. Ilyen szempontból nem baj, ha nyelvezete irodalmi.
- Jobban hat, ha egyes szám második személyű. TE vagy ott (szubjektív érzékelés).
- Ne történelmi eseményt tanítsunk így, hanem inkább az adott kor egy hétköznapiabb történetét, egy tárgyat, esetleg az adott táj földrajzi jellemzőit stb.

Megbeszélés

(Ha kinyitották a szemüket, jó, ha nyújtózkodnak egyet. Az ellazulás után jólesik az izmok megfeszítése.) Kérdéseket teszünk fel, és a tanulók is kérdezhetnek. Nagyon sok mindenre emlékeznek, agyunk ugyanis ilyen állapotban befogadóbb. A többféle érzékelési terület bevonása a jobb és bal agyfélteke összehangolását is szolgálja: a képhez érzések és érzelmek fognak kötődni, ami az emlékezet szempontjából lesz nagyon fontos.

Az órán felhasznált konkrét szövegről

Településünk valaha Moson vármegye központja volt, iskolánk pedig pontosan a Mosonvár utcában található. Ma már csak az utca neve (és a szomszédos Királydomb utca elnevezése) őrzi az egykori vár emlékét, ami a két utca találkozásánál lehetett. A tanulók korábban láttak rajzot arról, hogy milyen lehetett az építmény, illetve nem ez az első ilyen szöveg a várról, hiszen azt elképzeltük már Szent István király korában is. Mivel az évszámot meg akarjuk jegyeztetni, ennek vizualizációja is fontos. Ispáni vár volt, a fogalmat megerősítjük. (A szöveg nyilván a helyi vonatkozásoknak megfelelően átírható.)

Jelenítsd meg magadban az idej évszámot, és képzeled el, hogy egyre csökkenő számokat látsz. A múltba megyünk vissza, több mint 700 évet...

1241 kora tavasza van. Az iskola épülete, a házak eltűntek. Az út két oldalán vályogból épült, náddal fedett házakat látsz. Van közöttük még néhány földbe süllyesztett veremház is. Kémény egyik házon sincs, a füstöt a résnyire nyitott ajtón engedik ki.

Elindulsz a piac felé vezető úton. A föld kissé fagyos, de legalább nem ragadsz bele a sárba.

Felpillantasz, előtted magasodik a mosoni vár. I. István kora óta nem sokat változott. Ha egész közel mehetnél hozzá, kezded is megtapinthatnád a durva, érdes fagerendákat, deszkalapokat. A rekeszeket, réseket földdel tömték ki. De nem mehetsz egészen közel, mert a négyszögletes, téglalap alapú építményt minden oldalról mély árok veszi körül. Lepillantva azt is látod, hogy az árok nagyobb részében szürke víz áll.

A vár négy sarkán őrtornyok vannak. Az egyikben most mozgolódás támad, az egyik katona riadót fúj a kürtjével. Nem kell sok idő, hogy mindenki felsorakozzon, maga az ispán is megjelenik a várfal mögött. Látod, ahogy a sisakján megcsillan a napfény.

Lódobogás hallatszik, s a győri út felől hamarosan katonák tűnnek fel. A király emberei azok. Egyikük kezében a zászlón a király címere: a vörös pajzson a fehér kettős kereszt. Ahogy közelednek a vár bejáratához, jól látható, hogy egy másik katona véres kardot emel magasra.

Az ispán bólint, a csapóhíd nyikorogva leereszkedik. A király küldöttei belovagolnak.

Jegyezd meg ezt a képet, és jegyezd meg az évszámot. 1241. Fehér papírt látsz magad előtt, és látod a saját kezedet, amint fekete filccel felírod az évszámot, miközben magadban ki is mondd.

Most lassan térj vissza a mába. Az időt felgyorsítjuk, 1241-től pörögnek az évek, és te itt ülsz 2012-ben, egy meleg iskolában, és visszatértél a mába.

Lassan nyisd ki a szemed, és nyújtózz egy nagyot.

Szempontok a megbeszéléshez

- Milyen évszakban vagyunk?

- Mi van és mi nincs a jobbágyházak tetején?
- Miből van a mosoni vár?
- Ki lakik ott?
- Milyen a király címere? Ki használta először ezt a címet?
- Mit jelent a véres kard?
- Vajon ki ellen kell majd harcolni?
- Melyik évben voltunk?

II. Rajzold, amit mondok!

Ez a kooperatív módszer nem túlságosan gyakran alkalmazható, ennél az óránál azonban jól bevált. A lényege, hogy a hallott szöveg alapján a tanulók rajzot készítenek. A verbális szöveg ily módon képpé (rajzzá) válik, miközben a csata eseményeit nemcsak elképzelik, hanem rajzukkal meg is jelenítik. Az alábbi – órán felhasznált – szöveg a muhi csata leírása:

Egy folyót fogunk lerajzolni: a folyó északról folyik dél felé. 8-10 cm hosszán rajzold, és fél cm széles legyen. Ha elkészültél, az északi részében hosszában, nyomtatott nagy betűkkel írd bele a nevé: SAJÓ. Most a folyótól nyugatra rajzolj egy tízforintos nagyságú kört! Legyen közel a folyó partjához. Ez lesz a magyar tábor. Vastagítsd meg a kör vonalát, mert a magyarok szekerekkel vették körül a táborukat, sőt ezeket még kötelekkel meg is erősítették. A körbe rajzolj fordított V betűket, ezzel jelezzük, hogy itt helyezkedtek el a magyar sátrak. A táboron belül elég szűk volt a mozgási lehetőség.

Most a tatárokat fogjuk berajzolni a másik oldalon: a folyótól keletre rajzolj elszórtan, egymástól nem túl messze hét kört, ezek olyan fél cm átmérőjűek legyenek.

A két sereg között a folyón egy híd van. Rajzold be a hidat a folyón keresztül, legalább 2 mm széles legyen!

A tatárok természetesen először itt akartak átkelni, de a magyarok védték a hidat, és visszaverték a támadást. Rajzolj a hídra két, egymással szembe mutató nyilat.

A magyarok elégedettek voltak az összecsapás eredményével, többségük nyugovóra tért.

A tatárok éjjel gázlót találtak a hídtól északra. (Megbeszélhetjük, mi az a gázló.) Átkeltek a folyón, és bekerítették a magyar táborát. A hídtól délre is átúsztak lovaikkal, és délről is körbekerítették a magyar táborát. Jelöljük piros nyilakkal a tatárok útját! Természetesen arról sem mondtak le, hogy a hídon keljenek át. A harmadik piros nyíl mutasson a tatár tábor felől a hídra.

Sajnos ezt követően a bekerített magyarok a szűk helyen, a sűrű nyílzáporban nem igazán tudtak védekezni. Kitört a pánik, nem tudtak hadrendbe állni. Rajzold körbe nyilakkal a kört úgy, hogy a nyilak a kör középpontja felé mutassanak. A tatárok végül utat nyitottak abban a reményben, hogy el tudják fogni a menekülő királyt. A magyarok táborából délnyugati irányba húzz egy nagyobb nyilat a körből kifelé. Erre tudott elmenekülni IV. Béla.

Mutasd fel a rajzodat!

(Esetleg: járj körbe, nézd meg a többiek rajzát is!)

Ötlet

Elképzélhető, hogy hasznos, ha a lap négy pontján első lépésként az égtájakat jelöljük be. Esetleg csak aki igényli, az jelölje be.

Tapasztalat

Talán nem a legpontosabb illusztráció születik ily módon, de hogy nagyon jól megjegyzi az információkat, az biztos. Hetekkel később is jól felidéznek a tanultakat.

III. Villámkártya

Nekem ehhez a témához 30 kártyám van, vázlatomhoz az órán felhasznált 10-et mellékeltem. A klasszikus villámkártyáktól talán abban különbözik, hogy itt-ott képet is tartalmaz. (Ennek úgyszint csak az első körben van jelentősége.) Az évszámok lehetnek színesek, a koronázás dátuma pl. lehet aranyszínű, mint a korona, a vesztes csata fekete, de ez megállapodás kérdése. Van tanuló, akinek ez segít, de az biztos, hogy senkinek sem árt.

Csak emlékeztetőül: ha memorizálásra használjuk, akkor három fázisban célszerű alkalmazni:

1. A kártyát a padra teszi a kérdező. Felteszi a kérdést, majd megfordítják a kártyát, és elolvassák a választ. Utána felteszi a kérdést még egyszer, és a válaszadó válaszol.
2. A kártyát már nem fordítják meg, de a padra teszi a kérdező. Ha nem tudja a válaszoló, akkor újra elolvashatja a másik oldalt, de a kártyát a kérdező majd újból leteszi elé.
3. A kérdező már a kártyát sem mutatja meg, kézből kérdez.

Mindkét tanulónak 5-5 kártyája van, a kérdező és válaszoló szerepkörét egyformán kipróbálják.

IV. Az órán előforduló egyéb feladatok

Jobb kéz, bal kéz, állj fel!

Mondatokat hallanak, a tanulóknak aszerint kell viselkedniük.

- Bal kezét emelik, ha a mondat I. Istvánra vonatkozik.
- Jobb kezét, ha I. Lászlóról van szó.
- Felállnak, ha IV. Béla intézkedését hallják.

A mondatok:

1. Elrendelte a tized fizetését.
2. Visszavette az apja által adományozott birtokok egy részét.
3. Megtiltotta a kóborlást.
4. Tíz püspökséget hozott létre.
5. A vármegyék élére ispánokat állított.
6. Az ország szélein új vármegyéket hozott létre.
7. Befogadta a kunokat.
8. Kivítette a trónteremből a székeket, hogy a jelenlétében senki ne ülhesse le.
9. Legyőzte Koppányt.
10. Szigorú lopás elleni törvényt alkotott.

Ki tud több kérdést írni?

A tanulók adott időkeretben dolgoznak. A legtöbb kérdést író csapat felolvassa a kérdéseit. Ismétlődés nem lehet. A többi csapat kifogást emelhet a tartalmilag azonos, legfeljebb más szavakkal megfogalmazott kérdésekkel szemben. Játshatjuk úgy, hogy minden kérdés egy pontot ér. Kettőt érhet, ha senki más nem írt olyat. Megbeszélhetjük azt is, írt-e valaki olyan kérdést, amire nem tudunk válaszolni.